

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء
کتابخانه

دانشگاه الزهراء

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته

مشاوره و راهنمایی

موضوع

**بررسی و مقایسه شیوه های فرزند پروری در خانواده هایی که دارای
نوجوانان معتاد هستند با خانواده هایی که دارای نوجوانان عادی هستند**

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر مه سیمای پور شهریاری

استاد مشاوره:

سرکار خانم دکتر زهرا درویره

015571

پژوهش و نگارش

ناهید هواسی

پاییز ۸۰

تقدیم به :

گوهرهای گرانبهای زندگی

به پدر و مادر بزرگوار

و به برادران و خواهران مهربان

تقدیر و تشکر

خداوند تبارک و تعالی را سپاس می گویم که به من توفیق علم آموختن را عطا کرد،
وظیفه خویش می دانم که مراتب تشکر و امتنان خود را از سرکار خانم دکتر
پورشهریاری استاد راهنمای این پژوهش که به حق استاد علم و دانش و اخلاق می باشند
و باحسن خلق و شکیبایی قابل ستایش راهنمایی این پژوهش رابه عهده داشتند ابراز
نمایم.

تقدیم و تشکر فراوان را به محضر سرکار خانم دکتر درویش استاد مشاور که
رهنمودهای مفید و ارزنده ایشان غنای خاصی به این اثر بخشید و در طول این پژوهش
سعادت استفاده از محضر ایشان را داشتم تقدیم می کنم.

از آقای دکتر منادی که داوری این پژوهش را برعهده گرفتند کمال تشکر و قدردانی را
دارم.

از مسئولین کانون اصلاح و تربیت تهران بخصوص سرکار خانم صالح زاده و آقای
محمدی به دلیل همکاری بی دریغ در امر اجرای آزمون تشکر می شود.

از مدیریت ستاد مبارزه با مواد مخدر به دلیل همکاری بی دریغ در تصویب موضوع
پایان نامه بعنوان طرح پژوهشی تشکر فراوان دارم.

از اعضای کنگره ۶۰ بخصوص آقای کریمی و مسئولین محترم جمعیت مبارزه با مواد
مخدر بخصوص آقای دکتر احمدی که در انجام این پژوهش من راییاری کردند کمال
تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده:

پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه روشهای فرزند پروری در خانواده هایی که دارای نوجوانان معتاد هستند با خانواده هایی که دارای نوجوانان عادی هستند پرداخته است. نمونه مورد نظر پژوهش شامل ۱۱۱ نفر نوجوان پسر ۱۵-۱۸ ساله هستند که از این تعداد ۶۰ نفر از نوجوانانی می باشند که در مقطع دبیرستان مشغول به تحصیل هستند و به صورت نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شده اند و ۵۱ نفر نوجوانان معتاد به عنوان نمونه دسترس در کانون اصلاح و تربیت می باشند.

ابزار مورد استفاده در تحقیق شامل پرسشنامه «محیط خانوادگی» که مربوط به چهار روش فرزند پروری است می باشد و به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پژوهش از روشهای آماری مانووا، t مستقل، x^2 و همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. به دلیل اینکه احتمال می رفت نوجوانان معتاد در پاسخ به پرسشنامه هاسادق نباشند تصمیم گرفته شد بطریق کیفی از طریق مصاحبه هایی که با آنها صورت می گیرد کنترل شوند و اطلاعات حاصل از مصاحبه با نتایج حاصل از پرسشنامه مطابقت داده شود. نتایج بدست آمده نشان می دهد که بین خانواده هایی که دارای نوجوانان معتاد هستند با خانواده هایی که دارای نوجوانان عادی هستند از لحاظ روشهای فرزند پروری تفاوت وجود دارد. و همچنین غیر از روش فرزند پروری سهل گیری، دیگر روشهای فرزند پروری (پذیرش، طردکننده، دیکتاتوری) با اعتیاد رابطه منفی و مثبت دارند. و همچنین نتایج تحقیق نشان داد که بین مناطق (شمال، مرکز و جنوب) از لحاظ روشهای فرزند پروری تفاوت معناداری مشاهده شده است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول:
۱	مقدمه
۵	بیان مسأله
۸	اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۰	اهداف تحقیق
۱۰	فرضیات تحقیق
۱۱	تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق
	فصل دوم:
۱۶	الف) شیوه‌های فرزندپروری
۱۶	تعریف شیوه‌های فرزندپروری
۱۸	تعاملات والدین - فرزندان
۲۰	بعد گرمی - سردی روابط
۲۳	بعد کنترل - آزادی
۲۶	سیر تحول در شیوه‌های فرزندپروری
۳۰	الگوهای شیوه‌های فرزندپروری
۳۰	الگوی شیفر
۳۴	الگوی بامریند
۳۵	روش آسانگیر
۳۶	روش استبدادی
۳۷	روش جهت دهنده
۳۹	الگوی پذیرش - طرد رونالد، پیرونر
۳۹	قبول و طرد
۳۹	بعد گرمی شیوه فرزندپروری
۴۶	ب) اعتیاد
۴۶	تقسیم بندی مواد مخدر

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۸	تاریخچه مواد مخدر در جهان
۴۹	تاریخچه مواد مخدر در ایران
۵۱	مطالعات روانکاوی درباره اعتیاد
۶۰	اعتیاد از دیدگاه جامعه شناسی
۶۱	اعتیاد از نظر مذهب
۶۲	مطالعاتی پیرامون خانواده و اعتیاد
۶۷	عوامل مؤثر بر اعتیاد
۶۷	فقر و نیاز مادی
۶۷	رفاه زدگی
۶۷	گروه همسالان
۶۸	نوع شغل
۶۸	نابسامانیهای خانوادگی
۶۸	رسانه‌های جمعی
۶۹	اوقات فراغت
۶۹	بیکاری
۷۰	نابرابری شرایط اجتماعی و اقتصادی
۷۰	فساد و فحشاء
۷۱	ج) نوجوانی
۷۱	خصوصیات عاطفی دوران نوجوانی
۷۳	خصوصیات اجتماعی دوران نوجوانی
۷۴	خصوصیات اخلاقی نوجوانان
۷۷	نقش خانواده در رشد شخصیت نوجوانان
۸۱	نقش والدین در اجتماعی شدن نوجوانان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸۲	شیوه‌های تربیتی والدین و رشد نوجوان
۸۵	نوجوان و اعتیاد
۸۷	شیوه‌های تربیتی خانواده و نقش آنها در اعتیاد نوجوانان
۹۳	مروری بر نتایج تحقیقات به عمل آمده در زمینه روشهای فرزندپروری خانواده و اعتیاد نوجوانان
	فصل سوم:
۱۱۱	روش تحقیق
۱۱۱	جامعه آماری
۱۱۱	نمونه و روش نمونه‌گیری
۱۱۲	ابزار تحقیق
۱۱۲	معرفی پرسشنامه
۱۱۳	بررسی اعتبار و روایی پرسشنامه محیط خانوادگی
۱۱۶	نمره‌گذاری
۱۱۸	روش و چگونگی اجرا
۱۱۹	روش آماری
	فصل چهارم:
۱۲۰	ویژگی‌های نمونه مورد تحقیق
۱۲۰	الف) نتایج مربوط به مشخصات آماری نمونه مورد تحقیق
۱۲۲	ب) یافته‌های حاصل از اجرای پرسشنامه با توجه به فرضیات تحقیق
	فصل پنجم:
۱۳۲	بحث کلی
۱۳۳	تفسیر نتایج مربوط به فرضیات تحقیق
۱۵۰	بحث و نتیجه‌گیری کلی
۱۵۲	رهنمودهای تحقیق
۱۵۳	محدودیت‌های تحقیق

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵۴	پیشنهادات
۱۵۶	منابع و مآخذ
۱۷۰	چکیده انگلیسی
۱۷۱	پیوست‌ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۱۳	جدول شماره ۱-۳: دو بعد کنترل - آزادی و گرمی - سردی والدین
۱۱۵	جدول شماره ۲-۳: اعتبار عاملی سؤالات پرسشنامه محیط خانوادگی
۱۲۰	جدول شماره ۱-۴: فراوانی و درصد نوجوانان برحسب گروه
۱۲۱	جدول شماره ۲-۴: فراوانی و درصد نوجوانان عادی برحسب منطقه
۱۲۲	جدول شماره ۳-۴: آزمون t برای مقایسه دو گروه معتاد و عادی در عامل روش فرزندپروری پذیرا
۱۲۳	جدول شماره ۴-۴: آزمون t برای مقایسه دو گروه معتاد و عادی در عامل روش فرزندپروری خودکامه و مستبد
۱۲۴	جدول شماره ۵-۴: آزمون t برای مقایسه دو گروه معتاد و عادی در عامل روش فرزندپروری سهل‌گیرانه
۱۲۵	جدول شماره ۶-۴: آزمون t برای مقایسه دو گروه معتاد و عادی در عامل روش فرزندپروری طردکننده
۱۲۶	جدول شماره ۷-۴: در آزمون مانووا برای بررسی تفاوت روشهای فرزندپروری در بین نوجوانان معتاد و عادی
۱۲۷	جدول شماره ۸-۴: توزیع فراوانی برحسب میانگین تربیتی کنترل و محبت (پذیرش) والدین
۱۲۸	جدول شماره ۹-۴: آزمون X^2 برای سنجش بعد کنترل/سهل‌گیری در بین نوجوانان معتاد و عادی
۱۲۹	جدول شماره ۱۰-۴: آزمون X^2 برای سنجش بعد گرمی/سردی در بین نوجوانان معتاد و عادی
۱۳۰	جدول شماره ۱۱-۴: ضریب همبستگی اسپیرمن جهت مشخص کردن سطح گرمی/سردی روابط در نوجوانان معتاد و عادی
۱۳۱	جدول شماره ۱۲-۴: آزمون مانووا برای بررسی تفاوت روشهای فرزندپروری در مناطق (۴، ۷، ۱۶)

فصل اول

مقدمه

مقدمه

والدین اولین کسانی هستند که به رشد و تکامل شخصیت کودک و نوجوان کمک و یاری می‌کنند. خانواده نخستین مدرسه و مهد اصلی تربیت، تعلیم و زمینه ساز تکامل می‌باشد. هیچ نهادی سرنوشت سازتر از خانواده در زندگی انسان وجود ندارد. کودک درس‌های اساسی و اصلی را در خانواده فرا می‌گیرد. محیط خانواده در تشکیل شخصیت انسان موثر بوده و قوانین و ضوابط موجود در آن در کودک و نوجوان اثر فراوانی دارد. خانواده عامل انتقال فرهنگ، تمدن، ایدئولوژی، سنت‌ها و آداب و رسوم است. نخستین چشم انداز جهان پیرامون، بوسیله خانواده به روی چشمان کودک باز می‌شود.

آموزش‌های مهمی را کودک در خانواده کسب کرده و آماده می‌شود تا وارد اجتماع شود. والدین و خانواده به نوجوان کمک می‌کنند تا از عهده آنچه لازمه مستقل شدن است برآمده و آماده ورود به دوران بزرگسالی می‌شود. نیاز به خانواده و مخصوصاً والدین دلسوز و آگاه و با محبت ثابت گردیده است. در کودکان و نوجوانانی که از نعمت خانواده و والدین برخوردار نبوده‌اند سازگاری کمتری دیده می‌شود و مشکلات زیادتری نسبت به کسانی که در خانواده بزرگ شده و والدین دلسوز داشته‌اند دارند. (نجاتی، ۱۳۷۷).

اغلب والدین در مورد اینکه کودک چگونه باید تربیت گردد، چه ویژگی‌هایی داشته باشد، تصویر آرمانی دارند، والدین شیوه‌های مختلفی را برای رسیدن به این تصویر آرمانی خودشان می‌آزمایند کودک را تنبیه یا تشویق می‌کنند، خودشان یا افراد بخصوصی را به عنوان سرمشق برای کودک معرفی می‌کنند، در مورد دوستان و همسالان کودک دقت

می کنند و در نهایت بعضی از خانواده ها به قدر توانایی شان به تصویر آرمانی خویش نزدیک می شوند و برخی نیز در این راه شکست می خورند. سوالی که در اینجا مطرح می شود این است که چه عاملی باعث می شود که برخی خانواده ها بتوانند این سیر را با موفقیت طی کنند و لی برخی دیگر از پیمودن این راه ناتوان هستند جواب این سؤال را باید در فضای عاطفی و الگوهای خانوادگی جستجو کرد منظور از فضای عاطفی خانواده مجموعه و شکل روابط و تبادلات روانی عاطفی است که بین اعضاء خانواده وجود دارد. هر خانواده ای را که در نظر بگیریم از شکل خاصی از فضای روانی برخوردار است که تعیین کننده شکل و قالب رفتارها و روابط بین اعضاء آن است. مثلاً یک خانواده ممکن است فضای ((پذیرا))، ((مطلوب)) و توجه کننده نسبت به فرزندان داشته باشد یا در یک خانواده شاهد فضای ((طردکننده)) ((نامطلوب)) و بی توجه باشیم.

در چهارچوب فضای عاطفی خانواده، روابطی که کودک با پدر و مادر و خواهران و برادران خود دارد می تواند عامل مهمی در بروز رفتارهای مناسب اجتماعی و یا رفتارهای خلاف اجتماع و بزهکاری باشد که به اعتیاد به مواد مخدر می توان به عنوان یک رفتار نامناسب اشاره کرد که امروزه بطور گسترده ای گریبانگیر خانواده ها شده است (آقاجری، ۱۳۷۸).

به طور کلی می توان گفت که انگیزه ها و علت های متفاوتی در زمینه های مختلف روانی، شخصیتی، تربیتی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، باعث روی آوردن فرد به اعتیاد می شوند. علت مصرف مواد مخدر به وسیله نوجوانان نیز متنوع می باشد. نوجوان نسبت به دنیایی که در آن زندگی می کند کنجکاو است، و به همین دلیل بیش از بزرگسالان در

معرض خطر اعتیاد قرار دارد. دلیل این کنجکاوی نوجوانان در بیشتر موارد اثبات شجاعت و حس ماجراجویی خود می باشد.

روابط خانوادگی و الگوهای رفتاری نقش مهمی در کشش نوجوان به سوی مواد مخدر دارد. خانواده‌های آشفته زمینه را برای نوجوان مهیاتر می کنند. وقتی پدر و مادری معتاد باشند مسئولیت تربیت فرزند را نمی توانند درست برعهده داشته باشند. چنین والدینی الگوی مناسبی برای فرزندان خود نیستند چه بسا حتی فرزندان خود را به اعتیاد تشویق کنند.

جوانان مضطرب و پرتضاد و کشمکش برای تسکین ناراحتی‌های خود به مواد مخدر پناه می‌برند. معاشرت با دوستان و همسالان ناباب و وارد شدن به مجموعه‌های آلوده یکی دیگر از علت‌های معتاد شدن نوجوانان است.

تحولات بلوغ و هویت همین طور خلاء روانی و شخصیتی نوجوانان زمینه مناسبی را به وجود می آورد که در صورت نبودن برخوردی صحیح با این مسأله در آنها یک احساس بوجی ایجاد می شود و امکان سقوط در دام اعتیاد را زیاد می کند.

روابط والدین با نوجوانان به طور جدی در گرایش او به اعتیاد مؤثر است. نوجوانانی که والدینشان روحیه ای احترام آمیز و دمکراتیک دارند و امکان رشد و استقلال را می دهند کمتر به سوی اعتیاد کشیده می شوند.

احساس بیگانگی، تنهایی و آشفتگی روانی علت‌های دیگری است که نوجوان را به سوی اعتیاد می کشاند. بسیاری از نوجوانان با ناامیدی به آینده خود می اندیشند. این گونه

نوجوانان نسبت به نابرابریهای اقتصادی، اجتماعی و شرایط دشوار زندگی و حتی گاه نسبت به بیماریهای جسمانی، هرگونه کوششها و تلاش را برای یافتن راهحل و احساس هویت به فراموشی می سپارند و اعتیاد راهی است برای ورود به دنیای فوق‌الذکر.

اوقات فراغت نوجوانان و چگونگی پر کردن این اوقات می تواند یکی از علت‌های گرایش نوجوانان به اعتیاد باشد. نوجوان به خاطر وضعیت خاصی که در آن قرار دارد پر جنب‌وجوش، کنجکاو و جستجوگر است و همین عوامل یاد شده او را به سوی کشف چیزهای جدید و آزمایش آنها سوق می دهد که مواد افیونی و اعتیاد آور نیز از این قاعده مستثنی نیست.

این پژوهش با توجه به نقش غیر قابل انکار خانواده در زندگی نوجوان، درباب ارتباط روشهای فرزند پروری حاکم بر خانواده و تأثیر آن بر اعتیاد نوجوان انجام می گیرد.